Juliusz Sętowski, Muzeum Częstochowskie

Z dziejów Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego w Częstochowie (1915-1933)

Powstanie pierwszych klubów sportowych skupiających Żydów polskich datuje się na początek XX wieku. Pojawiły się one w Galicji (Lwów, Kraków), w tym samym okresie, gdy powstawał tam sport polski[1]. Żydowskie towarzystwa gimnastyczne powstawały także na ziemiach Królestwa Polskiego. W guberni piotrkowskiej, w granicach której leżała Częstochowa, w 1911 roku powstało Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe w Tomaszowie (Tomaszów Mazowiecki). W następnym roku władze gubernialne piotrkowskie zalegalizowały statut Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego w Łodzi oraz Zgierskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego[2].

W Częstochowie pierwszą próbę utworzenia związku sportowego podjęła grupa Żydów działająca w stowarzyszeniu o charakterze kulturalnym - Częstochowskim Towarzystwie Muzyczno - Literackim „Lira"; inicjatorami powołania związku byli: Maks Brum, Elkana Chrobołowski, A. Ganszerowicz, D. Krak oraz Awner. Podanie o jego zatwierdzenie wystosowane przez te osoby, a podpisane przez prezesa „Liry" Henryka Markusfelda, zostało wysłane w roku 1913 do gubernatora piotrkowskiego Michaiła Jaczewskiego. Jednak gubernator nie wydał zgody na utworzenie żydowskiej organizacji sportowej w Częstochowie.

Po wybuchu wojny światowej w 1914 r. i zajęciu przez wojska niemieckie Częstochowy, w zmienionej sytuacji politycznej odżyła inicjatywa utworzenia żydowskiego stowarzyszenia o charakterze sportowym. W następnym roku gru

---

[1] *Polski słownik judaistyczny. Dzieje - kultura - religia - ludzie,* opracowali Z. Borzymińska i R. Żebrowski, t. I, Warszawa 2003, s. 791.

[2] J. Rokicki, *Żydowski ruch sportowy na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Osiągnięcia sportowców żydowskich w Polsce - olimpijczycy i członkowie reprezentacji Polski* [w:] *Zabytki kultury żydowskiej w województwie śląskim. Referaty wygłoszone na sesji naukowej w Katowicach i Zabrzu w dniach 7 i 8 września 2007,* Katowice 2007, s. 44.

pa działaczy, wśród której znajdowali się członkowie „Liry", inicjatorzy próby utworzenia sekcji sportowej w roku 1913, a także przedstawiciele młodzieży żydowskiej z Koła Futbolowego „Samson", doprowadzili do spotkania z zarządem żydowskiej Resursy Rzemieślniczej w Częstochowie. W jego wyniku w końcu roku 1915 powstało w Częstochowie Syjonistyczne Stowarzyszenie Gimnastyczne przy Żydowskiej Resursie Rzemieślniczej. Instruktorem gimnastyki, który prowadził zajęcia w Stowarzyszeniu był Polak Leon Jarosz. Pierwszy występ gimnastyczny żydowski miał miejsce 18 III 1916 w sali Teatru „Apollo" (w kamienicy Wolbergów przy I Alei 12)[3]. W 1916 roku sekcja ta, która początkowo przyjęła nazwę Syjonistyczne Stowarzyszenie Gimnastyczne, została przekształcona w oddzielne Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe (ŻTGS). Ogromną rolę w wydzieleniu sekcji w osobne stowarzyszenie odegrali działacze Towarzystwa Muzyczno-Literackiego „Lira" i Resursy Rzemieślniczej: H. Markusfeld, Jakub Kromołowski, Alter Rotbard, Mieczysław Kremski, Magdalena Zalcmanowa. W grudniu 1916 roku na zjeździe w Łodzi utworzone częstochowskie ŻTGS przystąpiło do Centralnego Związku Żydowskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych które miało swoją siedzibę w Łodzi; organizację częstochowską ŻTGS reprezentowali na zjeździe Józef Aronowicz i Maks Brum[4]. Podczas kolejnego zjazdu Centralnego Związku Żydowskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych (12-14 VIII 1918 w Łodzi), prezesem honorowym Związku wybrano Henryka Markusfelda z Częstochowy[5].

---

[3] *Popis gimnastyczny,* „Goniec Częstochowski" 1916 (18 III), nr 64, s. 2. „Goniec" donosił, że sobotni popis gimnastyczny na scenie teatru „Apollo" wypełnił salę po brzegi barwną i ruchliwą publicznością, nad którą od dachu zwieszały się festony biało-niebieskich dekoracji. Również sjonistycznemi barwami ubrana była scena, na której wybór najsprawniejszych towarzyszy Sjonistycznego Stowarzyszenia Gimnastycznego pod wodzą swego mistrza pana L. Jarosza popisywał się istotnie bardzo znacznymi postępami jak na tak krótką, bo zaledwie 3 miesięczną naukę, w ewolucjach gimnastycznych, parterowych i na przyrządach, jak również w grupach malowniczych. To też nie dziw, że wdzięczni swemu dzielnemu przewodnikowi towarzysze wśród powodzi z zapałem wygłaszanych bądź po niemiecku, bądź w żargonie mów, po odegraniu przez orkiestrę hymnu narodowego „Syon, Syon" zwrócili się do p. Jarosza przez usta jednego z członków, który przemówił doń po polsku, wyrażając mu wdzięczność i oddając hołd zasłudze w wyrazach „Tyś mistrzu nasz, wskrzesił życie w ludzie Izraela i otrząsnął pył z drzemiących potomków Samsona". Jednocześnie delegowana p. Horowicz ozdobiła pierś p. Jarosza pięknie rzezanym w złocie żetonie z napisem: na jednej stronie -„Nauczycielowi w dowód wdzięczności Sekcja", a na drugiej - „S.S.G. 1915, Częstochowa"
Wieczór zakończyły dwa malownicze, pięknie zaaranżowane przez p. Mirabela żywe obrazy.Nadmienić należy, że S.S.G. w męskiej sekcji posiada 150 członków, w żeńskiej zaś 60 członkiń, ćwiczących od 2 tygodni i że wkrótce nastąpić ma takiż popis towarzyszek". Z popisu gimnastycznego, „Goniec Częstochowski" 1916 (22 III), nr 67, s. 3.

[4] E. Chrobołowski, *Jidisze sport-bawegung* [Żydowski ruch sportowy], w: *Czenstochowerjidn,* Nowy Jork 1947, s. 101 (tłumaczenie W. Paszkowski, w maszynopisie). Jak pisze Jarosław Rokicki: „Szybko rozrastająca się sieć klubów, rozwijanie kontaktów sportowych i organizacyjnych skłoniły działaczy gimnastycznych i sportowych do zawiązania organizacji, która zajęłaby się powołaniem centrali dla klubów na terenach zajętych przez wojska niemieckie". Zjazd żydowskich organizacji sportowych odbył się w dniach 25-26 XII 1916 w Łodzi; powołano wówczas Zentral-Verband der jüdischen Tur-und Sport-Vereine in Polen (Centralny
Związek Żydowskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych Królestwa Polskiego) z siedzibą w Łodzi. Jego przewodniczącym został dr L. Prybulski, prezes Łódzkiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego. J. Rokicki, *Żydowski ruch sportowy,* s. 46.

[5] J. Rokicki, *Żydowski ruch sportowy,* s. 46.

Pierwszy publiczny występ członków ŻTGS odbył się w 1916 roku w święto Lag Ba-omer[6]; święto to bowiem od roku 1913 z inicjatywy Żydowskiego Klubu Sportowego „Hasmonea" obchodzono jako dzień sportu żydowskiego. Począwszy od roku 1916 w święto Lag Ba-omer sportowcy ŻTGS ze sztandarami klubowymi i orkiestrą corocznie wykonywali marsz ulicami Częstochowy entuzjastycznie pozdrawiani przez żydowskich mieszkańców[7]. W latach 19161918 ŻTGS rozbudowywało się, stając się jedną z największych organizacji sportowych w kraju; liczba członków w tym okresie dochodziła do 700. Oprócz sekcji sportowych przy towarzystwie istniała sekcja teatralna, funkcjonowała czytelnia z prasą codzienną i czasopismami, także sportowymi, odbywały się odczyty oświatowe; m.in. 1 XII 1916 w sali gimnastycznej Towarzystwa (przy ul. Ogrodowej 22) odbył się odczyt Ludwika Kempnera n.t. „Choroby zakaźne i środki zaradcze przeciwko nim"[8].

Spadek liczby członków i zaniechanie działalności Towarzystwa miało miejsce w latach 1919-1920, w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Powodem była sytuacja wojenna, powołanie pod broń, a także udział ochotniczy członków towarzystwa w wojnie; w trakcie jej trwania, a także podczas walk o granice Polski zginęło wielu młodych Żydów z Częstochowy[9].

W końcu 1920 r. reaktywacji działalności ŻTGS podjęła się grupa Żydów, w skład której wchodzili: H. Markusfeld, J. Zylberszac, S. Frank, J. Lewkowicz, M. Szaja, A. Perec (Peretz), J. Wolf, M. Zalcmanówna i L. Prawerówna. Ich starania zostały uwieńczone sukcesem: 8 XI 1922 prezydium Województwa Kieleckiego zarejestrowało ŻTGS. Ze statutu można dowiedzieć się, że Towarzystwo było apolityczne, propagowało kulturę fizyczną, zwracało uwagę na wychowanie moralne, kształtowało poczucie wspólnoty narodowej. Składało się z członków rzeczywistych, honorowych i tzw. wychowańców. Fundusze na działalność pozyskiwano z wpisów, składek, ofiar i biletów wstępu na imprezy sportowe oraz kulturalno-oświatowe organizowane przez Towarzystwo. ŻTGS, które cieszyło się dużą popularnością wśród mieszczaństwa żydowskiego, przestrzegało zasady nieangażowania się w życie polityczne[10].

---

[6] Lag Ba-omer, święto żydowskie o mniejszym znaczeniu. Upamiętnia śmierć rabiego Szymona bar Jochaja (II w.n.e.). Ponieważ śmierć rabiego rozumiano jako duchowe zaślubiny, zjednoczenie się duszy z boskim źródłem, święto to obchodzono radośnie. Obchodzono go także jako dzień ucznia. Święto nawiązywało również do powstania Machabeuszy (166-160 p.n.e.), ze względu na historyczną symbolikę szczególnie uroczyście obchodzili je zwolennicy syjonizmu. A. Cała, H. Węgrzynek, G. Zalewska, *Historia i kultura Żydów polskich. Słownik,* Warszawa 2000, s. 179.

[7] Tamże, s. 102.

[8] *Z Żydowskiego Tow. Gimnastyczno-Sportowego,* „Goniec Częstochowski" 1916 (28 XI), nr 271, s. 3.

[9] E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i powiecie częstochowskim w latach 1918-1939,* Częstochowa 1996,s. 74; *15-lecie Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego,* „Express Częstochowski" 1930, nr 136, s. 3.

[10] Archiwum Państwowe w Częstochowie (APCz) 31. Wyciąg ze statutu ŻTGS. APCz,

[11] Starostwo Powiatowe Częstochowskie 31, 38; J. Nowak, „Ruch sportowy w Częstochowie (1887-1939)", s. 206 (maszynopis w zbiorach Biblioteki Miejskiej w Częstochowie).

W końcu lat 20. ŻTGS znalazł się pod wyraźnymi wpływami syjonistów i ich ideologii. Wówczas część członków przeszła do innych klubów żydowskich, mających odmienny charakter społeczno-polityczny[11].

W czerwcu 1923 r. zarząd ŻTGS oprócz Hipolita Geislera stanowili także: Praport (handlowiec), Mieczysław Kremski (chemik), Aron (Perec) Peretz (lekarz dentysta), Henryk (Herszlik) Lajzerowicz[12] (lekarz dentysta), Lichtenstein (majster garbarski), Stanisław Kempner (kupiec), L. Krygier, J. Feige (Fajge) (student)[13].

Działalność ŻTGS obejmowała, poza miastem Częstochową, obszar powiatu częstochowskiego, np. w roku 1928 otwarto odział Towarzystwa w Krzepicach. W różnych okresach towarzystwo liczyło od 100 do 500 członków; np. w 1930 r. w ŻTGS było 250 członków ćwiczących i 250 wspierających, osób jak określono „ze starszej generacji"[14].

Z pewnością jedną z najaktywniejszych i największą liczebnie była sekcja gimnastyczna (np. w 1926 r. liczyła ponad 200 osób). W 1929 r. podzielona była na cztery grupy: pań, panien, panów i dzieci (od lat 8)[15]. Jej członkowie odnosili sukcesy na forum ogólnopolskim; w sierpniu 1917 podczas konkursu gimnastycznego rozegranego w Częstochowie z udziałem żydowskich stowarzyszeń sportowych z Tomaszowa (Tomaszów Mazowiecki), Będzina, Sosnowca, I miejsce zajął częstochowianin M. Krakowiak, a wyróżnienie uzyskał J. Feige (Fajge). W następnym roku podczas konkursu w Łodzi częstochowski ŻTGS zajął II miejsce. Instruktorem sekcji do końca 1918 r. był H. Halthojz, po nim funkcję tę sprawował J. Krakowiak, absolwent kursu instruktorskiego w Łodzi[16].

Prowadzono imponującą liczbę sekcji sportowych: obok gimnastycznej także piłki nożnej, lekkiej atletyki, gier sportowych (koszykówki, piłki siatkowej), kolarską, pływacką, bokserską, tenisa ziemnego; w wielu z tych sekcji ćwiczyli zarówno mężczyźni jak i kobiety.

Na łamach prasy częstochowskiej co jakiś czas zamieszczane były informacje o zapisach do wiodącej sekcji ŻTGS - sekcji gimnastycznej. Jej kierownictwo w 1926 r. sprawował Dattner, instruktor gimnastyczny sprowadzony z Bielska[17].

Prężnie rozwijała się sekcja bokserska; w roku 1929 trenerem boksu był W. Snopek, a zajęcia odbywały się trzy razy w tygodniu[18]. Organizowane przez ŻTGS zawody bokserskie z braku własnej sali rozgrywane były m.in. w sali kina „Casino" (przy ul.

---

[12] Henryk (Herszlik) Lajzerowicz (1893-1966?), stomatolog, działacz sportowy i polityczny. Jako lekarz praktykował w Częstochowie. Należał do partii „Bund". Działał w zarządzie ŻTGS, był prezesem Klubu Sportowego „Morgensztern", członkiem zarządu Biblioteki im. Medema. Podczas wojny przebywał w Związku Sowieckim, po 1945 powrócił do Polski. W
1948 wyjechał do Belgii, następnie do Montrealu, gdzie zmarł.

[13] Żydzi częstochowianie. *Współistnienie - Holocaust - Pamięć,* red. J. Mizgalski, Częstochowa 2004 (w rozdziale: Sport).

[14] Małolepszy, *Kultura fizyczna,* s. 74; *15-lecie Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sporto-wego,* „Express Częstochowski" 1930, nr 136, s. 3.

[15] *Z Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego,* „Express Częstochowski" 1929 (5 XI), nr 254, s. 3.

[16] Chrobołowski, *Jidisze sport-bawegung,* s. 102, 103; „Express Częstochowski" 1926, nr 258, s. 3.

[17] „Nowy Express Częstochowski" 1926 nr 240 s. 3, nr 258 s. 3.

[18] „Express Częstochowski" 1929 nr 80 s. 2.

Kościuszki). Pięściarze towarzystwa występowali na zawodach poza Częstochową, odnosząc sukcesy; m.in. w 1930 r. na turnieju w Katowicach doskonale wypadł zawodnik Przerowski, wygrywając swoją kategorię. W latach 1931-1932 drużyna bokserska ŻTGS w składzie Fajersztajn, Zylberberg, Chwat, Szajn, Chliwner spotykała się z Amatorskim Klubem Bokserskim z Siemianowic, dwukrotnie zwyciężając 6:4 i 9:3[19]. Pięściarze Towarzystwa występowali w Mistrzostwach Kieleckiego Okręgu Związku Bokser-skiego[20].

Po wybudowaniu przez ŻTGS i oddaniu do użytku w kwietniu 1932 (przy alei Wolności 15) boisk do gier sportowych zespołowych - koszykówki i siatkówki, regularnie odbywały się tam zawody; pierwsze mecze rozegrały drużyny koszykarskie i siatkarskie żeńskie i męskie - ŻTGS i Klubu Ogólnosportowego „Victoria". Na początku czerwca tegoż roku takie same zawody ŻTGS rozegrał z Kołem Sportowym „Brygada". W czerwcu 1932 w celu propagowania sportu wśród dzieci towarzystwo zorganizowało Dzień Sportu dla Najmłodszych; na placu sportowym przy alei Wolności 15 przeprowadzono zawody lekkoatletyczne, gimnastyczne i w grach zespołowych dla dzieci w wieku od pięciu do dwunastu lat[21].

Sporą aktywność przejawiała sekcja kolarska ŻTGS; organizowała biegi otwarcia sezonu, różnego rodzaju zawody szosowe, m.in. w 1927 r. wyścigi szosowe na trasie Olsztyn-Częstochowa, wycieczki kolarskie o charakterze turystyczno-krajoznawczym. Przykładem może być trzytygodniowa wycieczka w 1928 r. na trasie: Radomsko, Piotrków, Łódź, Sieradz, Wieluń, Zawiercie, Wolbrom, Olkusz, Ojców, Kraków, Dąbrowa Górnicza, Katowice, Tarnowskie Góry. Zarząd sekcji kolarskiej chcąc zdobyć fundusze na działalność statutową organizował m.in. zabawy taneczne w sali Towarzystwa przy ul. Ogrodowej 22. Największe imprezy taneczne sekcji kolarskiej ŻTGS połączone były z uroczystym podsumowaniem sezonu; wówczas wręczano nagrody najlepszym kolarzom[22].

W roku 1925 ŻTGS obchodziło dziesięciolecie swego istnienia. Uroczystość, w której uczestniczyli goście z wielu miast Polski (Warszawy, Sosnowca, Będzina, Katowic, Zawiercia, Wielunia, Bielska, Katowic, Tomaszowa, Dziedzic), uświetnił przemarsz ulicami Częstochowy (z orkiestrą towarzystwa, która została zawiązana w 1924 r.) oraz pokaz gimnastyczny. Wydano też książkę jubileuszową o historii sportu żydowskiego w Częstochowie (zredagowaną przez Mieczysława Asza). Przewodniczącym Komitetu Jubileuszowego był Szymon Chajutin, a komisji finansowej - Osjasz Win. W tymże roku w skład zarządu klubu wchodzili: Joachim (Chaim) Dawidowicz - prezes, Szymon Chajutin -wiceprezes, Aron Perec (Peretz), Herszlik Lajzerowicz, H. Tajchner, Bernard (?) Kurland, L. Krygier, C. Lichtensztajn, F. Kirnszblat, M. Praport, A. Wierzbicki, H. Gonszerowicz, J. Feige (Fajge)[23].

---

[19] „Express Częstochowski" 1930, nr 68, s. 3; „Ostatnie Wiadomości Częstochowskie" 1932, nr 360, s. 6.
[20] *Z Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego,* „Express Częstochowski" 1929 (5 XI), nr 254, s. 3.
[21] „Ostatnie Wiadomości Częstochowskie" 1932, nr 117 s. 4, 130 s. 4, nr 132 s. 4.
[22] „Nowy Express Częstochowski" 1926 nr 253 s. 3, 1927 nr 217 s. 3, nr 248 s. 2; „Express Częstochowski" 1928, nr 160, s. 2.
[23] Chrobołowski, *Jidisze sport-bawegung,* s. 103.

Z okazji kolejnych rocznic utworzenia ŻTGS organizowano duże zawody sportowe: lekkoatletyczne i piłki nożnej. W roku 1927 z okazji dwunastole-cia działalności Towarzystwa zorganizowano turniej piłkarski o puchar ufundowany przez wiceprezesa Towarzystwa Edwarda Jacobsona; wzięły w nim udział niemal wszystkie kluby częstochowskie posiadające sekcje piłki nożnej: „Ascola", „Błyskawica", „Burza", „Concordia", „Częstochowski Klub Sportowy", „Hagibor", „Skra", „Turyści", „Victoria", „Warta", i oczywiście ŻTGS; w turnieju zwyciężyła „Warta", pokonując w finale „Turystów"[24]. Duża impreza lekkoatletyczna została rozegrana w 1930 z okazji piętnastolecia Towarzystwa. Podczas tychże zawodów konkurencje skoku w dal i wzwyż wygrał czołowy lekkoatleta ŻTGS - Efraim (Fredek) Szmaragd[25], obchodzący piętnastolecie kariery zawodniczej[26].

Począwszy od przełomu roku 1922 i 1923 pomiędzy ŻTGS a innym klubem żydowskim KS „Warta" toczyły się rozmowy w sprawie połączenia. Zakończyły się one niepowodzeniem. W roku 1924 do ŻTGS przyłączyła się organizacja sportowa „Sport", zrzeszająca żydowską młodzież gimnazjalną[27].

W 1926 roku zarząd ŻTGS tworzyli: Edward Jacobson, Wichler, Szymon Chajutin, Michał Grejniec[28], Aron Perec (Peretz), Tenenbaum, Chajman Naj-man, Arnold Bram[29]. W tymże roku na ogólnym zebraniu Towarzystwa dyskutowano nad połączeniem ŻTGS z innym dużym klubem sportowym, aby utworzyć jeszcze silniejszą organizację sportową. W toku dyskusji, którą prowadził A. Bram, zrezygnowano z tego pomysłu[30].

Działacze ŻTGS powrócili do tej inicjatywy dopiero w kilka lat później: 30 VIII 1930 w lokalu ŻTGS na nadzwyczajnym zebraniu członków omawiano sprawę fuzji ŻGTS z Częstochowskim Klubem Sportowym „Warta". Nagłaśniana przez prasę sprawa połączenia się tych klubów i utworzenia jednej silnej organizacji sportowej (pod nazwą ŻTGS „Warta"), mającej jeszcze większe możliwości krzewienia kultury fizycznej wśród młodzieży żydowskiej, ostatecznie nie doszła do skutku[31].

---

[24] „Nowy Express Częstochowski" 1927, nr 217, s. 3.

[25] Efraim (Fredek) Szmaragd należał do pierwszych żydowskich gimnastyków i organizatorów sportu w Częstochowie. Był wszechstronnym sportowcem: gimnastykiem, piłkarzem, lekkoatletą; wyróżniał się w każdej z tych dyscyplin, zdobywał wielokrotnie mistrzostwo Częstochowy w różnych konkurencjach lekkoatletycznych (w latach 20. uzyskiwał znakomite rezultaty - 11 sekund w biegu na 100m, 175cm w skoku wzwyż). Jako działacz sportowy organizował w Częstochowie pierwsze zawody bokserskie, siatkarskie i koszykarskie. B. Oren-stein, Churban Czenstochow, [b.m.w.] 1948, s. 387 (tłum. W. Paszkowski, w maszynopisie).

[27] „Express Częstochowski" 1930, nr 185, s. 3.

[28] Małolepszy, Kultura fizyczna, s. 75.

[29] Michał Grejniec (1876-1941), stomatolog, działacz spółdzielczy i sportowy. Jako lekarz od początków XX w. praktykował w Częstochowie (przy I Alei 10, później przy II Alei 24). Założyciel spółdzielni „Samopomoc". W 1909 wystawiał swoje preparaty chemiczno-dentystycz-ne na Wystawie Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie. Zginął w 1941 w Warszawie. Arnold (Aron) Bram (1887-1942), lekarz, radny miejski, działacz polityczny i społeczny. Był lekarzem w Szpitalu Żydowskim w Częstochowie, specjalizował się w chorobach wewnętrznych i radiologii. Czterokrotnie (1925, 1927, 1934, 1939) wybierany do Rady Miejskiej. Działacz syjonistyczny; kierował organizacją syjonistyczną w Częstochowie. Był wiceprezesem towarzystwa Ochrony Zdrowia Ludności Żydowskiej (TOZ). Zginął w 1942 w Kowlu (?).

[30] „Nowy Express Częstochowski" 1926, nr 258, s. 3.

[31] „Express Częstochowski" 1930, nr 191 s. 3, nr 207 s. 3.

W tym okresie ŻTGS przejął majątek upadłego w 1929 r. Klubu Sportowego „Jordania". Zamiar połączenia się ŻTGS z jakimś innym silniejszym żydowskim klubem zrealizowany został dopiero trzy lata później: w roku 1933 ŻTGS, KS „Warta" i KS „Ascola", z inicjatywy tego ostatniego klubu, przyłączyły się do Wszechświatowego Związku „Makkabi", tworząc stowarzyszenie sportowe pod nazwą Żydowskie Stowarzyszenie Gimnastyczno-Sportowe „Makkabi"[32].

Funkcje prezesów ŻTGS pełnili kolejno: od roku 1915 doktor Hipolit Geisler[33], od roku 1921 do 1922 Aron Perec (Peretz)[34], w latach 1922-1925 ponownie H. Geisler, od maja 1925 do sierpnia 1926 Joachim (Chaim) Dawidowicz[35], w okresie od roku 1926 do stycznia 1929 Szymon Chajutin[36], a po jego śmierci - w okresie od sierpnia 1929 do 1933 Leon Asz[37].

Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe było w Częstochowie najstarszą, a w latach 20. i początkach 30. XX wieku największą organizacją sportową. W 8 sekcjach ćwiczyło kilkaset młodych ludzi - kobiet, mężczyzn, dzieci. Zarówno działacze, trenerzy Towarzystwa jak i sportowcy w większości rekrutowali się ze środowiska mieszczańskiego. Od początku funkcjonowania organizacji dominowały w niej wpływy syjonistyczne.

---

[32] Chrobołowski, *Jidisze sport-bawegung,* s. 103; Małolepszy, *Kultura fizyczna,* s. 75.

[33] Geisler (Gajzler) Hipolit (1886-1940), lekarz, radny miejski, działacz sportowy i społeczny. Major rezerwy WP, lekarz wojskowy. Jako lekarz Powiatowej Kasy Chorych pracował w Częstochowie i Blachowni. Przez szereg lat był prezesem Stowarzyszenia Rzemieślników Żydów. Z ramienia Żydowskiej Resursy Rzemieślniczej dwukrotnie (w 1925 i 1927) wchodził do Rady Miejskiej w Częstochowie. Od 1924 należał do Rady Powiatowej Kasy Chorych. Członek Miejskiego Komitetu Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego, wiceprezes Towarzystwa Ochrony Zdrowia ludności żydowskiej.

[34] Aron Peretz (Perec), stomatolog, działacz polityczny, społeczny i sportowy, radny miejski. Właściciel lecznicy dentystycznej. W 1918-22 jeden z najaktywniejszych działaczy częstochowskiego Bundu. Przed 1914 wiceprezes Częstochowskiego Towarzystwa Muzyczno-Lite-rackiego „Lira", członek zarządu Towarzystwa Ochrony Zdrowia Ludności Żydowskiej oraz Towarzystwa Dobroczynności dla Żydów. Od 1929 radny miejski (po ustąpieniu H. Leder-mana).

[35] Joachim (Chaim) Dawidowicz (-1942?), przemysłowiec. Ukończył studia techniczne we Francji. Właściciel założonych w 1895 Zakładów Wapienniczych „Saturn", prowadził też hurtowy handel węglem, cementem, smołą, artykułami budowlanymi. Współwłaściciel i członek zarządu fabryki „Metalurgia", prezes zarządu Banku Przemysłowców i Kupców, członek Izby Przemysłowo-Handlowej Województwa Kieleckiego.

[36] Szymon Chajutin (ok. 1872-1929), działacz spółdzielczy, sportowy, społeczny, sędzia sportowy. W 1919 współzałożyciel i członek zarządu spółdzielni „Achdus". Członek zarządu Częstochowskiego Klubu Sportowego „Warta", prezes Klubu Sportowego „Jordania". Inicjator utworzenia Komitetu Pomocy Studentom Żydom. Z wielką ofiarnością czasu czynił wszystko, co w jego mocy, aby ŻTGS utrzymywało się na powierzchni, jego energia wydobywała pieniądze spod ziemi, wyładowywała się w mnóstwie projektów.

[37] Chrobołowski, *Jidisze sport-bawegung,* s. 101-103; Małolepszy, Kultura fizyczna, s. 74; „Express Częstochowski" 1930, nr 136, s. 3; „Nowy Express Częstochowski" 1926, nr 258, s. 3.
Asz Leon (Lejb) (1899-1942), adwokat, radny miasta Częstochowy, działacz sportowy i rzemieślniczy. Ukończył studia prawnicze. Ok. 1928 ukończył aplikację sądową. Posiadał stopień doktora praw. Jako adwokat związany był z Częstochową (mieszkał i prowadził kancelarię przy ul. Piłsudskiego 9). Był aktywny jako działacz sportowy: pełnił funkcję prezesa Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego. Od 1934 był wiceprezesem Żydowskiego Stowarzyszenia Gimnastyczno-Sportowego „Makkabi". Asz udzielał się też w środowisku rzemieślniczym: był honorowym sekretarzem Związku Rzemieślników Żydów, w 1928 pod

SUMMARY

Jewish Gymnastic-Sport Company was the first sport organization set up in the region of Częstochowa. It focused a lot of sport section with about 750 young sport members, coaches, leaders and activists. In 1933 Jewish Gymnastic-Sport Company „Makkabi" absorbed first Jewish Gymnastic - Sport Company.

jego redakcją (i brata Mieczysława) ukazał się numer jubileuszowy „Resursy Rzemieślniczej". Pełnił funkcję sekretarza w komitecie częstochowskim Funduszu Odbudowy Palestyny, był też członkiem honorowym PCK. W 1939 został wybrany do Rady Miejskiej w Częstochowie z ramienia Zjednoczonego Żydowskiego Bloku Wyborczego. Wywieziony w 1942 z getta częstochowskiego do obozu zagłady w Treblince i tam zamordowany.